

"TOSI ON"

Ahti Karjalainen — Jukka Tarkka: *Presidentin ministeri. Ahti Karjalaisen ura Urho Kekkosen Suomessa*. Otava, Keuruu 1989.

Sotasyllisyyslain valmistelun yhteydessä syksyllä 1945 sisäministeri Yrjö Leino kevensi omaatuntoaan ennustamalla pääministeri J.K. Paasikivelle tulevaisuutta. — Jos täällä yhtäkkiä asiat muuttuisivat toiseen suuntaan, niin ei sinä mitään erikoislakia tarvitsisi, kun sinut ja minut pantaisiin linnaan. — Tosi on, Paasikivi vastasi.

Samaan aikaan henkistä puolustustaistelua hioneet aseveljet, joilla ei ikänsä ja rintamapalvelunsa ansiosta voinut olla vastuuta sotaan johtaneista päätöksistä kehittivät opin pyhästä kaivosta. Puhdistautuakseen menneisyyden synneistä sodan voittajien silmissä poliitikkojen oli hypättävä pyhään kaivoon. Erikoista sodan jälkeisissä oloissa oli se, että äärimmäisyysmiesten oli helppo suorittaa vaadittu puhdistautumisrituaali ja sen jälkeen läpäistä liittoutuneiden vaatima demokratian puhtauskoe. Kansanvaltaa johdonmukaisesti puolustaneille ja sotapolitiikkaa vastustaneille kylpy oli vastenmielinen. Sen vuoksi he joutuivatkin rajun päätehakkoon kohteeksi. Pään hakuille olivat avanneet juuri sotasyllisyyskysymys ja muut väli- rauhansopimuksen puhdistuksia edellyttäneiden artiklojen tulkinnat.

Liittoutuneiden linja rauhan puhjetessa oli selvä. Kenen sota, sen rauha — kenen rauha, sen demokratia. Hävinneelle puolelle joutuneet kansat useimpien sodan aikana oman yhteiskuntajärjestelmänsä menettäneiden kansojen tapaan pyrkivät pelastamaan mitä pelastettavissa vielä oli. Niiden johtajat vanhoivat uskollisuutta voittaneelle liittokunnalle ja kehittivät liittoutuneiden linjan kolmanteen asteeseen: kenen demokratia sen historia. Näin koko sodassa olleen maailman kehityksestä oli saatu yhtenäinen kehityskuva ja johdanto YK:n maailmaan. Virallistettu "Jaltan historia" on ollut käyttökelpoista tiedettä. Se on legitimoitunut toisen maailmansodan synnyttämät rajat ja valtarakenteet. Se pystyy korjaamaan vanhassa tieteessä olleen puutteen, kun se pystyy erottamaan oikean ja väärän. Aloittelevakin poliitikko kykenee Jaltan historian avulla ymmärtämään, mitkä ilmiöt ja kysymykset kuuluvat "rikollisen historian" piiriin. Niitä sopii ajatella mutta ei esittää julkisuudessa.

Suomen erikoislaatuinen asema toisessa maailmansodassa talvisotineen ja jatkosodan yksimielisyyksineen johti muista hävinneen puolen maista poikkeavaan kehitykseen. Kun todellista oppositiota ei ollut kuin vihollis- maan suojassa ja kun vihollinen sen paremmin kuin asevelikään ei voinut miehittää Suomea, poliittisessa valtarakenteessa säilyi jatkuvuus. Yhteiskunnan uudistukset jäivät kansalliselle pohjalle. Ne perustuivat asevel- jien sodanaikaisille ajatuksille ja ohjelmille.

Kun Suomi joutui hyväksyttämään sodan voittajille vanhan yhteiskuntarakenteensa ja demokratiansa vain pienen kosmeettisen ehostuksen jälkeen, sen johtajilta

tarvittiin erityisiä taitoja ja ennen kaikkea suhteita. Parhaat tekijämiehet ovat saaneet nimensä linjaan, joka on kyennyt sovittamaan Suomen kansalliset edut ja turvallisuuden tarpeen toisen maailmansodan luomiin olosuhteisiin. Siksi on vaikea hyväksyä nykyään Ahti Karjalaisen toiminnasta johdettua ajatusta tuollaisen toiminnan "epäisänmaallisuudesta" tai jopa "maanpetokellisuudesta" ja tarpeesta hypätä pyhään kaivoon "ryssistä" puhdistautumiseksi.

J.K. Paasikiven onnistuminen perustui paitsi sukupolvensa Venäjän tuntemukseen myös hyvään historian tuntemukseen ja kykyyn soveltaa historian oppeja maan kohtaloo tapaileviin ratkaisuihin. Urho Kekkosen historiallinen sivistys oli rajoittuneempi kuin Paasikiven. Kekkonen oli nationalistisukupolvensa uskollinen lipunkantaja. Kekkonen oikotie ulkopoliittiseen viisauteen perustui pitkään uraan Suomen poliittisissa poliisissa. Yhdessä vanhan työtoverinsa Kaarlo Hillilän kanssa Urho Kekkonen pyrki ja pääsi tehokkaihin suhteisiin niin Neuvostoliiton kuin länsiliittoutuneiden poliittisen johdon kanssa. Kekkonen elämäkerran kirjoittaja paneekin suuren painon Urho Kekkosen "kontaktimiehille", joita hän länsivaltojen osalta nimittää "vakoilijoiksi".

Paasikiven suuri rooli näkyi historiallisten opetusten ja tulkintojen, Urho Kekkosen poliittisten menettelytapojen uudistajana. Paasikiven ansiosta Suomessa Jaltan historia on kehittynyt osoittamalla lähimenneisyydestä vuoteen 1944 saakka poliittisia ja historiallisia "virheitä". Paasikiveä vähemmän oppineet tulkitsijat ovat kehittäneet linjan katkeraan loppuun saakka. Suomen "väärä" politiikka oli syynä talvisotaan ja kenties toiseen maailmansotaan. Johdonmukaisesti loppuun saakka ajateltuna Puola ja Suomi saavat syyllisyyden toisen maailmansodan aloittamisesta.

Urho Kekkoselle kansallisen oikeustaistelun osoittaminen "virheeksi" ei ollut yhtä helppoa kuin suomettarelaiselle Paasikivelle. Vapaussoturi Urho Kekkonen jatkoi vapaussotaansa elämänsä loppuun saakka. Aseita oli tietenkin vaihdettava tilanteen mukaan. Kekkonen ajattelun mukaan jokainen epäonnistunut yritys on poliittinen virhe. Tältä pohjalta hän selitti uusille sukupolville myös poliittisesti viisaaksi katsomallaan tavalla viime sodien historiaa, vaikka yksityishenkilönä ei koskaan luopunut alkuperäisistä, sotapolitiikan hyväksyneistä kannoistaan.

Paasikiven linjan rakennusvaiheessa historiaa tarvittiin osoittamaan Suomelle paikka tulevaisuudessa ja maantieteessä. Historia aluksi vain osoitti uuden linjan oikeutuksen. Kun linja vakiintui ja vahvistui, se kääntyi pääläel- leen ja rupesi ohjaamaan myös historian tutkimusta. Ulkopoliittikkaa ja kansainvälisiä suhteita koskeva tutki- mus versoi alunperinkin linjan tarpeista.

Historiantutkijat ovat olleet hyvin tietoisia linjan tarpeista lähimenneisyyttä selittäessään. Välttääkseen leimautumisensa vain linjan propagandisteiksi he ovat oppineet selittämään Suomea länsivaltojen diplomaattiraportteja primääriläheinä käyttäen. Seurauksena on ollut, että he tietämättään tai tiedostaen ovat joutuneet länsiliittoutuneiden kaiutinmiehiksi. Länsivaltojen kuva Suomesta heijastaa ensin sodan ristiretken ja pian kylmän sodan tarpeita. Yksi Juri Komissarov ei ole tilannetta tasapainoittanut — pikemminkin vain tiivistänyt ulkopoliittikan ja tutkimuksen symbiosia.

Presidentin ministerin muistelmallisesti antoisin osa on lyhyt kuvaus lapsuudesta ja nuoruudesta. Karjalaisen ajattelun ydin sisältyy lyhyeen kuvaukseen, kuinka 16-vuotias lyseolainen ja suojeluskuntalainen lähti talvisotaan.

“Meillä nuorilla vapaachtoisilla oli hyvin epämääräinen kuva sodan poliittisesta ja sotilaallisesta kulusta. Olen myöhemmässä elämässä saanut kokemusta siitä, millaista valtiollinen päätöksenteko todella on. Siitä on syntynyt syvä inho niitä kohtaan, jotka ovat jälkeensä käyneet sodan aikaisten johtomiesten kimppuun. Heidän toimintansa arvioinnissa ja arvostelussa pitää ottaa huomioon se, millaisen koko maailmaa koskevan myllerryksen keskellä he joutuivat tekemään päätöksensä. He myös maksoivat siitä hinnan sotasyllisyysoikeudenkäynnissä.”

Professori Arvi P. Korhonen varoitti 1940-luvun lopulla ystävänsä Urho Kekkosta sortumasta muotiin tulleen henkilöiden leimaamiseen näiden aikaisemmillä “virheillä”, arvioimalla aikaisempaa toimintaa myöhemmin syntyneistä premisseistä. Täältä kiusaukselta Urho Kekkonen ei voinut kokonaan kieltäytyä, vaikka istuikin Arvi Korhosen todistuksen mukaan itsekin lasikaapissa. Jos joku näkee Ahti Karjalaisen istuvan “lasikaapissa”, visio perustuu harhaiseen kuvaan Suomen asemasta ja ulkopoliittikasta.

Kaikki Suomen puolueet ja poliittiset nimimiehet ovat vannoneet Paasikiven—Kekkonen linjan jatkamisen nimien. Se tarkoittaa käytännössä “ystävyyden politiikkaa” Neuvostoliiton suhteissa. Ystävyyden politiikka puolestaan edellyttää luottamuksellisia suhteita Neuvostoliittoon. Luottamukselliset suhteet ovat olleet tähän päivään saatavissa ainoastaan Neuvostoliiton poliittisen kulttuurin edellytyksillä. Käytännössä luottamukselliset suhteet merkitsevät epävirallisia suhteita Neuvostoliiton viralliseen valtamonopoliini, NKP:een, Suomalaisten ongelmana on, että Neuvostoliitolla on Suomea varten tehokkaita suhteita varten vain nyt esille nostettu KGB-kanava, jolla se myös hankkii poliittiset tietonsa Suomesta. Suomalaiset pyrkivät hankkimaan tietonsa Neuvostoliitosta tätä samaa kanavaa käyttäen. Pienellä maalla ei ole ollut varaa kouluttaa omia Neuvostoliiton tuntijoita eikä politiikkaan kykeneviä poliisimiehiäkään enää Kaarlo Hillilän ja Urho Kekkonen jälkeen.

Presidentti J.K. Paasikivelle ei suinkaan riittänyt Neuvostoliiton tuntemuksesta se, että pelkkä Venäjä ja venäläiset ovat Suomen ulkopoliittikan perusongelma.

“Meidän on pidettävä silmällä, että emme pysy vanhalla kannalla, vaikka kenties olot ja Venäjän politiikka ovat muuttuneet.”

Suomessa on paasikiväläisittäin ajateltuna tiedettävä, mitä Neuvostoliittoon kuuluu ja mitä siellä suomalaistakin ajatellaan. Älyllinen ja tiedollinen intressi ei tarkoita, etteivätkö maantiede — kartan tarkastelu — ja divisioonien laskeminen olisi yhä ulkopoliittisen viisauden lähtökohtana. Sille rakentuu tietoisuus kohtalonkolmiosta Moskova — Helsinki — Berliini, joka on kirjattu yysopimuksiksi. Tälle viisaudelle on rakentanut ajattelunsa ns. K-linja, jonka hautajaisia kiireisimmät kirjoittajat ovat ryhtyneet valmistelemaan. Vaan eivät ole hautajaispuhissa vastuulliset poliittiset johtajat, vaikka ulko- ja sisäpolitiikan välisen rautaesiripun rakentaminen monien mielestä helpottaisi politiikkaa. Kenties toteutuisi vielä tri Rudolf Holstin toiveuni, päästä harjoittamaan teoreettisesti optimaalista ulkopoliittikkaa siirtämällä Suomi kulloinkin sopivaan paikkaan maailmankartalla. Holsti itse joutui kuitenkin siirtymään Stanfordiniin.

Suomessa on aina tarvittu toistakin K-linjaa, jota edustavat sisäpolitiikkassaan presidentit Kyösti Kallio ja Mauno Koivisto. Myös J.K. Paasikivi luonnoi presidenttinä tämän linjan puolesta perustellessaan hallitusratkaisujaan ja vetäessään rajaa Neuvostoliiton ulkopoliittikan ja Neuvostoliiton ulkomaankauppapolitiikan väliin. Niitä Paasikivikään ei kyennyt saamaan eroon toisistaan. Urho Kekkonen puolestaan arveli rajan vetämisen neuvostopoliittikan sektorien välille viime kädessä edellyttävän Neuvostoliiton lakkauttamista suurvaltana. Sen vuoksi Kekkonen tunnusti tosiasiat, hyväksyi neuvostopakettin sellaisena kuin se oli ja pakatoi neuvostosuhteiden hoidon myös Suomen puolelta vastaavalla tavalla. Karjalaisen—Tarkan kirjan ydinkohtaa tästä syksyn 1953 kehityksestä lukiessa kannattaa palauttaa mieleen Paasikiven päiväkirjoista vastaava ajankohta.

Paasikivi periaatteessa vastusti Kekkonen harrastamaa asioiden ja henkilöiden paketoitua. Käytännössä presidentti Paasikivi kuitenkin suositteli ja piti poliittisesti viisaana hyväksyä Urho Kekkonen paketteineen. Suomen hallitukselta puuttui voima ja halu kieltäytyä ottamasta vastaan Neuvostoliiton hallituksen tarjoamia taloudellisia etuja, olivatpa ne kanavoitu kommunistiministerien kautta kuten jäljellä olevien sotakorvausten puolittaminen yysopimuksen jälkeen 1948, kulturalaina ja Saimaan kanava Kekkonen kautta, Porkkala ja puolueettomuus Paasikiven ja Kekkonen välityksellä 1955, kauppapoliittiset myönnytykset 1970-luvun alussa Karjalaisen ja Kekkonen kautta. Ulkopoliittikka on paljon muutakin kuin matematiikkaa ja rajan vetämistä sisäpolitiikkaan. Urho Kekkosta ennen vanhaan kiitettiin tämän asian tajuamisesta. Kauppapoliittikassa mukana olleet virkamiehet tunnustavat, että Ahti Karjalainenkin osasi hoitaa ulkomaankauppapoliittikkaa, joka joidenkin vanhojen konkariemien mielestä nykyisin enemmän tai vähemmän ajalehti.

Paasikiven—Kekkonen linjaan yhdistyi voimakkaasti K-linjan ominaispiirre pyrkiä voittamaan vaikka hattu kädessä luottamusta ja sen avulla hankkimaan etuja.

Viimeisenä tavoitteena jo syksystä 1953 alkaen sekä NL:n että Suomen edustajat väläyttivät sodassa menetetyt Karjalan takaisin saamista, ainakin Viipurin palauttamista. Tavoite kävi Paasikiven legitimiin turvallisuusintressin oppia vastaan. Sen mukaanhän Suomen turvallisuus ja itsenäisyys kasvaa samassa suhteessa kuin raja loittonee Pietarista. Vanha suola janotti kuitenkin myös Paasikiveä. Kovimmatkaan itsenäisyyden puolestapuhujat eivät ole innostuneet Pien-Suomi ajatuksesta eivätkä ole panneet pystyyn kampanjaa uusien alueiden — nykyisin tulenaran Lapinkaan — luovuttamiseksi Neuvostoliitolle.

Lehdistön sensaatioksi nostama Paavo Väyrysen osuus Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden hoidossa voi perustua ajankohtaiseen poliittiseen tarpeeseen ja siihen, että nekin, jotka ovat *Presidentin ministerin* lukeneet, eivät ole ymmärtäneet teoksen sisältämiä tietoja Suomen ulkopoliittikan ydinkysymyksinä pidetyistä kriiseistä, yöpakkasista, nootikriisistä ja presidentin vaaleista eivätkä Neuvostoliiton Suomen-politiikan tavoitteista, saavutuksista ja tappioista. Keskustapuolueen tuore puheenjohtaja Paavo Väyrynen oli sopinut keväällä 1981 tasavallan presidentin kanssa matkasta Moskovaan. Vieraaksi pääseminen Leonid Brežnevin johtamaan kypsän sosialismin Neuvostoliittoon ei ollut mitenkään yksinkertaista. Tasavallan presidentti Urho Kekkonen ja pääministeri Mauno Koivistokin muista ulkopoliittisista kyvyistä puhumattaakaan olivat hankkiutuneet Moskovaan edellisen kesän olympiakisoihin. Sosiaalidemokraattien puheenjohtaja Kalevi Sorsa oli onnistunut pääsemään Moskovaan viralliselle vierailulle sekä pää- että ulkoministerinä.

Yleinen puheenaihe Urho Kekkonen sairastuttua oli, että Paavo Väyrynen oli yhä "tarkkailuluokalla", vaikka oli ollut jo neljä vuotta ulkoministerinä. Sen osoitti 18. 9. 1981 myös ministerineuvos Viktor Vladimirov, jolla Väyrynen esitti matkasuunnitelmansa. Vladimirov käännösi Väyrysen Ahti Karjalaisen ja pääministerin tehtäviä hoitavan Eino Uusitalon puoleen. Tämän keskustelun kuittaamiseksi Väyrynen lähetti 19. 9. 1981 ns. Vladimirov-kirjeen Ahti Karjalaiselle. Eduskunnan perustuslakivaliokunnalta ei tullut puuttumaan asiantuntijoita sen selvittämisessä, mitä Vladimirovin kanssa on puhuttu ja mitä keskusteluista on kirjoitettu. Tasavallan presidentti, pääministeri ja eduskunnan puhemies sekä kaikki poliittikan tekijämiehet ovat keskustelleet ministerineuvoksen kanssa ja monet myös keskustelujaan kirjeillä kuitanneet.

Presidentin ministeri on sikäli huonosti toimitettu, että usein on mahdotonta tietää, mikä kerrotusta on tulevaisuuden suunnittelua ja poliittista juonittelua, mikä tapahtunutta. Suorastaan klassisena virheenä teos esittää Kekkonen pyjamantaskupuheena Kustaa Vilkanan Kekkonen papereista julkaiseman luonnoksen Paasikiven korjaaman ja aikanaan julkiseksi tulleen tekstin sijaan. Tiivis, eleetön sekä kommenteilta ja yleistyksiltä niukka teksti edellyttää huolellista lukemista.

Presidentin ministeri jatkaa realismin oppituntia ajallisesti Paasikiven päiväkirjoista. Paluuta tosiasioista piittaamattomaan selittelyyn sotien jälkeisessä historiassa ei enää ole. Vielä vuosi sitten oli mahdollista poliittisen

historian professorinkin arvovallalla esittää, että Suomen asema ja sodanjälkeinen kehitys on selvä "terveellä talonpoikaissäjällä" sen enempiä tutkimatta, pohtimatta tai lukematta. Vielä vuosi sitten oli normaalia, että julkisuudessa esitetty tulkinta Suomen asemasta ja nykyhistoriasta piti olla kanonisoitua ja julistuksellista "totuutta". Sama henkilö saattoi esittää julkisuudessa ja yksityisesti jokseenkin päinvastaiset tulkinnat keskeisistäkin kysymyksistä. Orwellilais-stalinistisen kaksoisajattelun kausi väistyy sitä mukaa kuin sodan jälkeen kasvanut sukupolvi uskalttaa ottaa aiemmat totuudetkin tutkimuksen kohteeksi.

Usein esitetty kysymys viime aikoina onkin ollut, miten Karjalaisen kirja on muuttanut kuvaa sodanjälkeisestä ajasta. Tutkijoiden yksityistä totuutta kirja ei ole juurikaan järkyttänyt. Paine "virallisen" kaunomaalauksen lopettamiseksi on nyt kuitenkin riittävä yksityisen ja julkisen historian sovittamiseksi toisiinsa. Poliittikan menetelmien ja raadollisuuden esilletuominen johtaa eittämättä todellisiin paljastuksiin ja saa monet vakiintuneet selitysmallit heittämään häränpyllyä.

Karjalaisen muistelmien synnyttämä keskustelu on ollut ennen kaikkea itsepuhdistautumista. Hyvästä esimerkistä käyvät selkeästi kantaa ottaneet Jukka Tarkka ja Max Jakobson. He olivat ensimmäisiä puhtaan Jaltan historian edustajia Suomessa. Molemmat selittivät kirjoissaan, kuinka Suomi ja etenkin Kekkonen länsidemokratioillekin esimerkiksi käyväällä tavalla kehitti ennalta ehkäisevän diplomatian sekä molemmista maailmoista parhaat palat varmistavan puolueettomuuden. Karjalaisen kirjasta esittämillään kannanotoilla kumpikin on kumonnut aikaisemman viisautensa perustan. Muualta maailmasta tarkastellen Suomi näyttää kuitenkin samanlaiselta kuin ennen *Presidentin ministerin* julkaisemista ja siitä käytyä keskustelua.

Pienen esimerkkinä "ajan riennon" vaikutuksesta historian selityksiin voi pitää Viktor Vladimirovin roolin paljastamisesta käydyin kädenväännön. Kolmisen vuotta sitten Jukka Tarkka vastusti Vladimirovin taustoittamista uusimmassa Suomen historiassa (W + G 8. osa, 1988). Tarkan silloisista taisteluluista huolimatta Viktor Vladimirov esiintyy teoksessa (s. 164—65) oikealla paikallaan. Lopulta on muistettava, että Ahti Karjalainenkin saattoi olla vain yhdessä paikassa yhdellä kertaa. Hän ei näe perimmäistä syytä välirikkoonsa Urho Kekkonen kanssa. Sikäli kuin saunalähteisiin on luottamista, välit katkaisi Ahti Karjalaisen suostuminen 1975 rauhanpuolustajien edusmieheksi ns. rauhanlakihankkeeseen. Tämä Neuvostoliiton tuella läpiajettavaksi suunniteltu laki olisi sitonut Suomen politiikan Brežnevin rauhanlinjaan, jota neuvostojoukot neljä vuotta myöhemmin lähtivät puolustamaan Afganistaniin. Karjalaisen noste presidentiksi muutenkaan ei ollut Kekkonen mieleen. Yleinen ajatus vielä 1970-luvulla oli, että Ahti Karjalainen ainoana suomalaisena tulisi toimeen vallantäyteisen UKK-instituution kanssa. Tavallaan oli luonnollista, että K-linjan voimahahmo Karjalainen ja Urho Kekkonen kuuluivat loppuun samanaikaisesti. Ahti Karjalainen olisi ilman uransa no-

lostuttavaa päätöstä ollut hyvinkin valtioneuvoksen tittelin arvoinen mies. Silloin muistelmateoskin olisi ilmeisesti arvioinut lempeämmin jatkoon jääneitä poliitikkoja.

LAURI HAATAJA
